

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

שעור מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבתות שמיני, תזריע ומצורע ע"א:

מצת מצוה האם צריך לעשותה לשם מצת מצוה או שדי לשמרה מחימוץ לשם מצת מצוה

א] בסוכה ט. נחלקו ב"ש וב"ה בדין סוכה ישנה [שנעשתה ל' יום קודם לסוכות ולא כיון שעושה אותה לשם מצות סוכה] האם כשירה או פסולה, ושורש מחלוקתם היא האם צריך לסכך את הסוכה לשם מצות סוכה או שדי לסכך את הסוכה לשם צל, דלב"ש צריך לסכך לשם מצות סוכה, וכללם לשיטתם מהפסוק "חג הסוכות שבעת ימים לה" ו"לב"ה אין צריך, יעו"ש. וכתבו שם התוס' בשם הירושלמי, דכשם שנחלקו לענין סוכה כן נחלקו גם לענין מצה, דלב"ש אין יוצא במצה ישנה ידי חובת מצה ולב"ה יוצא, ושוב דחה הירו' די"ל דלכ"ע פסולה, שמא לא דקדק בה לשמרה מחימוץ.

ב] ודברי הירושלמי צ"ע, דהלא מצה כו"ע מודו שצריך לשמרה מחימוץ לשם מצת מצוה, וכמבואר במשנה [פסחים ב' ה'] "חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו אין יוצאין בהם", והוא משום שלא שמרם לשם מצת מצוה אלא לשם זבח, וכמבואר שם בגמ' [פסחים לח:], וא"כ מדוע לב"ה כשירה מצה שנאפתה קודם ל' יום לפסח הלא לא שמרה לשם מצת מצוה.

ג] והנה המשך דברי המשנה שם הם: "עשאן למכור בשוק יוצאין בהן", והיינו משום שדעת האדם שאם לא יצליח למכרן יקחם למצת מצוה, וכמבואר בגמ' שם. ותמהו בזה האחרונים [שו"ת עונג יו"ט סימן ב' וברכת שמואל גיטין סימן י'] איך יוצא בהם האדם ידי חובתו, הלא קיי"ל דבדאורייתא אין ברירה, וכיון שעשאן בספק שמא לזבח שמא למצת מצוה ומעשיו בסוף אמורים לברר אם נעשו לשמה או לא, איך יחול כאן דין לשמה ע"י הביטול שלבסוף. ומ"ש מהאומר לסופר כתוב גט לאחד מנשותי [כששמותיהם שוים] ואיזה שארצה אגרש שפסול הגט, וכמבואר במשנה גיטין ריש פ"ג. [גם הלא כתב רע"א בשו"ת [קמא סימן] שהמעבד עור או לס"ת או לתפילין או למזוזה או לחול אין כשר הקלף לסת"ם משום שאין ברירה, ומ"ש ממצה שכשעושה אותה אולי לזבח אולי למצת מצוה כשירה].

ד] וביארו בזה האחרונים, ששונה הדין לשמה של מצה מהדין לשמה של כל התורה, שבכל התורה יש דין עשיה לשמה, משא"כ במצה אין דין עשיה לשמה אלא שימור לשמה, ולכן במקום שצריך עשיה לשמה והיינו שצריך ליחד ולקבוע מה שם הדבר, אין כשר כשעשה בספק שמא יהיה הדבר לשם זה, דסוכ"ס לא ייחדו לדבר זה, ולכן רק למ"ד יש ברירה יכול לייחדו בודאות ע"י הביטול שלבסוף, משא"כ במצה שדי לשמרה לשמה וא"צ לייחדה ולקבוע מה שמה, די בזה ששמרה באופן שתהיה ראויה למצת מצוה באם ירצה לקחתה למצת מצוה, ולכן גם כשעשה בספק שמא למצת מצוה ושמה לזבח כשירה המצה, שסוכ"ס שמרה באופן שיוכל לקחתה למצת מצוה באם ירצה.

ה] ולהנ"ל, יתכן דזהו ביאור דברי הירושלמי, דהנה כבר דנו האחרונים במצה שעשאה בסתמא האם כשירה או לא, [די"ל שאין חסרון רק במצה שעשאה לשם מטרה אחרת, אבל בסתמא כל שמר המצה מחמץ מסתמא שמרה באופן שתהיה ראויה למצת מצוה באם ירצה], עיין בה"ל ריש סימן ת"ס, והנה מדברי הירושלמי לכאור' מוכח להקל בזה, וי"ל א"כ דס"ל לירושלמי דגם מצה שעשאה קודם ל' לחג מ"מ מונח בדעתו אולי יקחנה למצת מצוה, ומיקרי א"כ מצה שנשמרה לשם הפסח, אלא דלב"ש הסוברים שבסוכה צריך עשיה לשמה ה"ה במצה צריך עשיה לשמה ולא רק שימור לשמה, ולכן לשיטתם צריך שיעשה המצה בודאות לשם לשם פסח ולא רק עם אפשרות שאולי יקחנה לפסח, ולכן כל שעשאה בתוך ל' לחג כשירה אף לב"ש דמסתמא עשאה לשם פסח, אבל עשאה קודם ל' לחג שלא עשאה לשם פסח, אלא רק עם מחשבה שאולי

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

יקחנה לפסח, בכה"ג אף שנשמרה המצה לפסח, מ"מ לא נעשתה לשם פסח, ואינה כשירה רק לב"ה ולא לב"ש.

כשגוי אופה ויהודי שומר האם כשירה המצה למצת מצוה

ו] שו"ע סימן ת"ס ס"א: "אין לשיין מצת מצוה ולא אופין אותה ע"י א"י ולא ע"י חש"ו". וצ"ע הלא במצה אין דין עשיה לשמה אלא רק דין שימור מחימוץ לשמה וכמשנ"ת, וא"כ מה בכך שעושה אותה הגוי ואין מכון לשמה, הלא לכאור' די בכך שישגיח היהודי וישמור מחמץ לשם מצת מצוה, וכבר תמהו בזה האחרונים, יעוין מנחת חינוך ועוד.

ז] והנה מקור הדין שמצה שנעשתה ע"י גוי ויהודי שמר פסולה, התבאר בגמ' [לפי פירוש חלק מהראשונים] פסחים מ., דהנה איתא שם בגמ' "בציקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה", [דהיינו שבצק שעשאו גוי מותר לאכלו בפסח, אבל אין יוצאים בו ידי חובת מצה], והנה רש"י פי' שמדובר שהגוי מביא לנו בצק ואנו רואים שאין עליו סימני חימוץ, אולם במאירי תמה הלא בעינן ללוש המצה במים שלנו, ומנין לנו שהגוי לש במים שלנו, ולכן ביאר המאירי בשם גדולי המפרשים שמדובר שהגוי לש בפנינו ואעפ"כ אין כשירה המצה למצת מצוה.

ותמה שם המאירי כתמיהת האחרונים הנ"ל, מדוע פסולה המצה הלא היהודי עמד ע"ג הגוי ושמרה לשמה, וכתב בזה המאירי ב' דרכים, או שטעם הדבר הוא משום ש"חזקה אין אדם משמר מה שביד חבירו", וכמו שאמרו בסוף פרק שני דחגיגה לענין דיני טומאה וטהרה, [ואולם בחגיגה שם תמה ע"ז המאירי גופיה דשאני דיני טומאה וטהרה שהיסח הדעת פוסל בהם, משא"כ במצה שדי לשמרה מחימוץ ומה"ת לחשוש שהגוי חימץ בלא ידיעתו], ועוד יישב המאירי וז"ל "שאיין שימור גמור אלא בלישה לשמה", וכונתו נראה שהלש במהירות ובאופן שלא תחמיץ העיסה הוא המשמר ולא העומד ע"ג, ולכן אף שהיהודי עומד ע"ג הגוי ורואה שאין הגוי מחמיץ, לא היהודי שימרה מחמץ אלא הגוי, וכל שלא שימרה הגוי לשם מצת מצוה פסולה.

ח] והנה נחלקו האחרונים לענין טחינת החיטים כשגוי טוחן ויהודי עומד ע"ג האם כשרה המצה למצת מצוה או פסולה, ודעת הב"ח וסיעתו להחמיר בזה ומאידך דעת הט"ז וסיעתו להקל בזה, וכמו שהאריך בזה הבה"ל ריש סימן ת"ס.

והנה דעת הט"ז צ"ע, דהלא מקור הדין לשמה הוא מקרא ד"ושמרתם את המצות", ומשם ילפינן בין לענין לישה בין לענין טחינה, ומה"ת לחלק ביניהם, וצ"ע.

ולהנ"ל יתכן שהדבר תלוי בב' תירוצי המאירי הנ"ל, דאם טעם הפסול בגוי העושה ויהודי עומד ע"ג הוא משום שאין אדם משמר מה שביד חבירו, שוב לכאור' אין מקום לחלק בין לישה לטחינה, אולם אם הטעם הוא שהעושה הוא המשמר, י"ל שאין זה שייך רק כשכבר באו המים על הקמח והשימור הוא ע"י האפיה, משא"כ בטחינה שצריך לשמור שלא יבואו מים על החיטים או הקמח, אין סיבה שהמשמר יהיה העושה ולא אחר, וא"ש ביאור דעת הט"ז וסיעתו.

בדין מצת מכונה להנ"ל

ט] הנה נחלקו רבותינו האחרונים בדין ציציות שנטו ע"י מכונה, כשמפעיל המכונה כיון לשם מצות ציצית, האם דינם כציצות שנטו לשם מצוה או לא. [ושורש מחלוקתם היא בגדר תוצאות הנעשות ע"י הדלקת מכונה חשמלית, האם כולם נחשבים למעשה המדליק, או שרק הכח הראשון מתייחס אליו והשאר נחשב כגרמא, ואכ"מ.]

ויל"ע לסוברים שבציצית אין כשרים הציצות באופן הנ"ל, האם ה"ה במצה, ואין יוצאים ידי חובה רק במצה שנאפתה בעבודת יד, או שבמצה שא"צ בה עשיה לשמה ורק שימור לשמה, מה

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בכך שאין האפיה מתייחסת למעשה האדם, הלא סוכ"ס שמר האדם לשם מצת מצוה, והאריכו בזה כבר רבותינו האחרונים.

ין ולהנ"ל, נראה שהדבר תלוי בב' תירוצי המאירי הנ"ל מדוע פסולה מצה שנאפתה ע"י גוי כשיהודי שמרה לשמה, שאם טעם הדבר הוא משום שאין אדם משמר מה שביד חבירו, נראה פשוט שאין כל זה שייך רק כשהדבר בידי אדם אחר, שכל שיש כאן דעת אחרת אין יכול השומר לשמור כראוי, אבל במכונה וכל כה"ג אף אם נדון שהדבר נחשב כנעשה מעצמו, מ"מ מה בכך וכי משום כך אין השומר יכול לשמור כראוי, [ונכמו שלא מצאנו לענין טומאה וטהרה, שחברים האוכלים חוליהן בטהרה יהיו צריכים לעשות כל מעשיהם ע"י מעשה אדם ולא ע"י גרמא וכדו'], אולם לטעם השני שהמשמר הוא העושה, יל"ע האם בכה"ג האדם הוא המשמר או המכונה, ומ"מ עדין יש לצדד מסברא שמכיון שסוכ"ס האדם הוא זה שהפעיל את המכונה, אף שאין מעשיה מתייחסים אליו כדי להיקרות ממש מעשיו, מ"מ לענין שמירה הוא נקרא השומר, וצ"ע בזה.

י"א] והנה לענין טחינת החיטים התבאר ברא"ש פסחים [פרק שני סימן כ"ו] שהיו רגילים לטחון את החיטים בריחים של מים, והנה טחינה ע"י ריחים של מים להרבה פוסקים אינה נחשבת כמעשה האדם [עיי' בה"ל סימן רנ"ב סעיף ה'], ומוכח לכאן דאף שאין המצה נעשית ע"י מעשה אדם מיקרי שמירה, ומדברי הפוסקים מבואר שה"ה שאפשר לטחון ע"י ריחים של בהמה שבכה"ג ודאי אין כאן מעשה אדם, [עיי' בה"ל ריש סימן ת"ס], ולכאן מוכח מזה שמצה הנעשית ע"י מכונה מיקרי לכו"ע שמורה לשמה.

ואולם למה שנתבאר, נראה שאין ראיה מדין טחינה לדין אפיה, דבאפיה שכבר באו מים על הקמח העושה הוא המשמר, וא"כ יש מקום לדין שמא בעינן מעשה אדם, משא"כ בטחינה שכל ענין השימור שם הוא לשמור שלא יבואו מים על הקמח ודאי אין מקום להחמיר לטחון ע"י אדם ולא ע"י מכונה [כל שלענין שימור מחמץ אפשר לשמור באופן המועיל בשניהם בשוה], דלמשנת הצד להחמיר כשגוי טוחן ויהודי עומד ע"ג, הוא רק משום שאין אדם משמר מה שביד חבירו ואין זה שייך במכונה כלל, וכנ"ל.